

BARIŞ HAREKATLARI VE AFRİKA BİRLİĞİ İLE TÜRKİYE ARASINDA
GÜVENLİK ALANINDA İŞBİRLİĞİ İMKANLARI

BÜYÜKELÇİ NUMAN HAZAR

Afrika kıtasındaki barış hareketları ve güvenlik konusunu incelemeden önce, kuşkusuz , Afrika'da çatışmaların ve sorunların nedenlerine kısaca göz atmak gerektiğini düşünüyorum. Bu çerçevede Afrika'daki barış koruma operasyonlarını incelemek ve değerlendirmek, ayrıca Türkiye'nin gerek bu çerçevedeki faaliyetlerini ve tüm Afrika ülkeleri ile güvenlik alanında işbirliği imkanlarını ele almak uygun olacaktır.

Afrika'daki sorunların çeşitli nedenleri mevcuttur. Her şeyden önce Afrika kıtasının sömürgeciliğin yarattığı sorunlardan büyük ölçüde etkilendiğini söylemek mümkündür. Sömürgeci devletler Afrika ülkelerinin sınırlarını, sadece kendilerinin ekonomik, siyasi, ticari ve stratejik çıkarlarını göz önüne alarak çizmişlerdir. Bu durumu görebilmek için ülke isimlerini belirtmeye gerek olmayıp, bir Afrika haritasına göz atmak yeterlidir.

Sınırların sömürgeci devletler tarafından keyfi bir şekilde çizilmesi sebebiyle çeşitli Afrika ulusları, etnik gruplar ve kabileler farklı ülkeler arasında dağılmışlardır. Örneğin bu çerçevede diğer birçokları arasında Hausa ve Yoruba'ları zikretmek mümkündür. Aynı kabile veya etnik gruba mensup halklar İngilizce veya Fransızca konuşan devletler arasında kalmış, bu şekilde birbirleri ile temasları da zayıflamıştır.

Bazı ahvalde sınırlar, ülkelerin ekonomik veya siyasi açıdan yaşayabilme imkanlarını da göz ardı etmiştir.

Afrika ülkelerinin birçoğunda çok sayıda farklı etnik grupların veya toplulukların mevcut oluşu sorunların ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

Bir çok ahvalde sömürgeci devletler entegrasyona yönelik bir politika izlemek yerine, böl ve yönet (divide et impera) ilkesine sadık kalarak sorunları bizzat yaratmışlar veya mevcut ayrılıkları daha da derinleştirmişlerdir.

Afrika'nın sorunları tüm Afrika ülkelerinin dekolonizasyon süreci çerçevesinde bağımsızlıklarına kavuşması ile sona ermemiştir. Eski sömürgeci devletlerin Afrika ülkelerinin, doğal zenginliklerini kendi aralarında paylaşabilmek veya durumu kendi çıkarları için istismar edebilmek için birçok sorunun kaynağı olduğunu biliyoruz.

Afrika'nın yakın tarihine göz attığımız takdirde, örneğin Katanga ve Biafra sorunlarının bazı devletler tarafından nasıl kullanıldığını görebiliriz.

Hutu ve Tutsi ayırımını belirli amaçlarla bilerek yaratmak veya tahrik etmek suretile ciddi sorunlara ve sonuçta ortaya çıkan jenoside sebep olunduğunu ve ayrıca jenosidin yapılmasına göz yumulduğunu da gözlemleme olanağını bulabiliriz.

Bununla birlikte, Afrika'daki tüm sorunların dış etkenlerden kaynaklandığını söylemek kuşkusuz mümkün değildir.

Dekolonizasyon sürecinin ardından bağımsızlığına kavuşan ülkelerin, esas

itibarile, milli devlet oluşturma çabaları sırasında karşılaştıkları glklер,
yönetim alanındaki deneyimsizlikler, ekonomik ve sosyal sorunlar, yolsuzluk, kötü
yönetim,demokratik yaşamın etkisiz oluşu ve esasen demokrasinin uzun bir süreç
gerektirmesi karşılaşılan sorunların sebepleri arasındadır.

Ayrıca ırk ayırımı politikasının da Afrika'da derin izler bıraktığını bilmek
gerekmektedir.

Yukarıda bir ölçüde değinildiği üzere, ulusal doğal zenginlikler, uluslararası sistem
içerisinde bu zenginliğin halkın yararına kullanılamaması ve kötü yönetim sosyal
rahatsızlıklara, istikrarsızlık ve çatışmalara yol açabilmektedir. Bu alanda Nijerya
petrolünün üretiminin uluslararası firmalar tarafından da kötü yönetilmesi ve askeri
yönetimin sosyal sorunlar karşısında kuvvete başvurmak zorunda kalması doğal
kaynakların nasıl güvenlik sorunu yarattığına örnek olarak verilmektedir.

Bu erevede, Batı Afrika'da uluslararası elmas ticaretinin ve bununla bağlantılı
olan silah ticaretinin Sierra Leone'da yol açtığı tahrifatı unutmak mümkün değildir.

Bir ülkede başgösteren çatışmaların komşu ülkelere yönelik yoğun göç
hareketlerine ve mülteci sorunlarına da yol açtığı, bu durumun da bölgesel istikrarsızlık
ve güvenlik sorunları yarattığı da bilinmektedir. Çeşitli Afrika lkeleri bu sorunlarla
karşı karşıya kalmıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyetinin de yakın geçmişte benzeri bir
deneyim yaşadığını biliyoruz.

Tüm bu sorunların mevcudiyeti Afrika kıtasındaki güvenlik sorununu etkilemiştir.

Başgösteren ciddi boyutlardaki çatışmaları önlemek ve barışı tesis etmek üzere, uluslararası düzen içerisinde hal çareleri aranmış ve ilk aşamada bu alanda Birleşmiş Milletlerin gönderdiği barış gücü ile istikrar sağlanmaya çalışılmıştır. Bu alanda önemli bir deneyim Katanga olayları vesilesi ile Kongo Demokratik Cumhuriyetinde yaşanmıştır.

Daha sonraki aşamalarda, ortaya çıkan çatışmalara son vererek,sorunlara çözüm yolları aramak ve barışı tesis etmek üzere bölgesel Afrika örgütlerinin etkili olduklarını görüyoruz. Çeşitli örnekler arasında, Sierra Leone'daki durum dolayısıyla Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) nun oluşturduğu barış gücünü ve bu çerçevede soruna çözüm bulma gayretlerini zikretmek mümkündür.

Zaman zaman da bu gibi durumlarda eski sömürgeci devletlerin benzeri roller üstlendiği de görülmüştür. Özellikle Çad ve Kotdivuar'da Fransa'nın böyle bir rol oynamaya çalıştığını biliyoruz..

Afrika'nın sorunlarına daha kapsamlı ve gerçekçi çözümler bulmak amacı ile 2001 yılında oluşturulan Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD), Afrika'da güvenlik ve istikrarsızlık sorunlarına köklü çözümler getirmek üzere ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasını hedef almış bulunmaktadır.

Yakın geçmişteki bir diğer önemli gelişme de 1999 yılında başlatılan girişimlerden sonra 2001 yılında Afrika Birliği'nin kuruluşunun gerçekleşmesi olmuştur. Bu gelişme sonrasında Afrika Birliği kıtadaki güvenlik sorunları alanında da roller üstlenecek konuma gelmiştir.

Bu aşamada Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile güvenlik alanındaki ilişkilerine geçmek istiyorum. Esasen bilindiği üzere, Türkiye tüm Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmaları sürecini desteklemiş ve ayrıca barış ve istikrar içerisinde bir an önce ekonomik ve sosyal sorunlarını hallederek kalkınmalarını gerçekleştirmelerini de temenni etmiştir.

Tüm Afrika kıtası ile ilişkilerini her alanda geliştirmek isteyen Türkiye, bu çerçevede güvenlik alanında Afrika ile ilişkilerini geliştirmeye de önem atfetmiştir.

Güvenlik alanında Türkiye'nin Afrika ülkelerine bir çok açıdan yardımcı olabileceği kuşkusuzdur. Örneğin, askeri eğitim alanında Türkiye ile Afrika arasında işbirliğinin geliştirilmesi, nitelikli eğitim veren Türkiye'deki harb okullarında ve akademilerinde Afrikalı öğrencilerin yetiştirilmesi mümkündür. Ayrıca, bazı askeri alanlarda kurslar düzenlenmesi ve bilgi değişimi üzerinde de durulabilir.

Türkiye, bazı Afrika ülkelerinde jandarma eğitimi alanında da işbirliğine yönelmiştir. Bu konuda zengin bir deneyimi olan Türkiye'nin bir çok Afrika ülkesi ile yararlı bir işbirliği yaptığı söylenebilir.

Bu çerçevede akla gelen bir alan da savunma sanayii ile ilgili olarak işbirliği yapılmasıdır. Türkiye özellikle son yıllarda savunma sanayii alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Türk savunma sanayii, standartları uluslararası düzeyde yüksek olan bir sanayi sektörüdür. Zira, Türk savunma sanayii tamamen NATO standartlarına uygun olarak gelişmiştir. Bu da dünyada mevcut en yüksek düzeyli savunma sanayiine uygun

standartların Türkiye’de de mevcut olduğu anlamına gelmektedir.

İki yılda bir Türkiye’de düzenlenen Uluslararası Savunma Sanayii (IDEF) Fuarlarında bunu gözlemek imkanı vardır. Bu yıl düzenlenen IDEF’e, geçen yıllarda olduğu gibi, çeşitli Afrika ülkelerinden davet edilen savunma yetkilileri de katılmışlardır. Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında Savunma Bakanlığı ve Savunma Sanayii yetkililerinin karşılıklı ziyaretlerinin teşvik edilmesinin bu bakımdan yararlı olacağı kuşkusuzdur. Türkiye’nin savunma sanayii alanında kaliteli ve daha ucuz imkanlar sunabileceği IDEF savunma sanayii fuarını ziyaret edenler tarafından teslim edilmektedir.

Gerek eğitim gerek savunma sanayii alanında işbirliğinin gerçekleşmesi için Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ayrı ayrı çerçeve anlaşmaları yapılması gerekmektedir.

Türkiye’nin, ayrıca, uluslararası planda barış gücü operasyonlarına da önemli bir katkısı olmuştur. Bu alanda Türkiye’nin büyük bir deneyimi mevcut bulunmaktadır. Özellikle, Kore’de, Ortadoğu’da, Lübnan’da, Afrika’da, Kafkasya’da ve Balkanlarda Türkiye uluslararası toplumun barışı koruma çabalarına önemli boyutlarda katkılarda bulunmuştur.

Türkiye’nin ilk deneyimi 1950-1953 yılları arasında Kore Savaşı sırasında BM gücüne katılması ile gerçekleşmiştir. Türkiye BM gücüne bir tugay ile katılmıştır.

1997’de BM Güvenlik Konseyi Kararı uyarınca Arnavutluk’a yardım amacıyla oluşturulan çok uluslu güce Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bir deniz piyade taburu ile katılmıştır. (779 personel).

Bosna-Hersek'te 1993-1995'te BM Barış Koruma Kuvvetinde (UNPROFOR) bir Türk alayı da yer almıştır. Daha sonra Türkiye, tugay seviyesinde IFOR'a katılmıştır. Bunu izleyen dönemde Türk kontenjanı tabur düzeyine indirilerek SFOR'a tahsis edilmiştir.

Türk Deniz Kuvvetleri 1992-1996 tarihleri arasında Adriyatik Denizinde "Sharp Guard" hareketına 2 fırkateyn ve çeşitli gemilerle katılmıştır. Türk hava kuvvetleri de ayrıca izleme (monitoring) misyonuna katılmıştır.

1999 Kosova krizi sırasında Türk Hava Kuvvetleri de NATO hareketına 10 F-16 uçağı ile destek vermiştir.

Türkiye, Gürcistan-Abhazya ateşkes anlaşmasının uygulanmasının kontrolü dahil, Bosna-Hersek'ten Doğu Timor'a kadar 5 hassas bölgede askeri gözlem misyonunda bulunmuştur.

Bu meyanda,Türkiye'nin Avrupa Birliği çerçevesinde katkıda bulunduğu hareketlar hakkında da bilgi vermek istiyorum.Türkiye 2003-2005 yıllarında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) çerçevesinde gerçekleştirilen Bosna-Hersek'deki AB Polis Misyonuna (EUPM) katılmıştır. Bu AGSP çerçevesindeki ilk sivil kriz yönetimi görevidir.

Türkiye 31 Mart-15 Aralık 2003 tarihlerinde yapılan Makedonya'daki AB Concordia hareketına ve 15 Aralık 2003-2005 deki Makedonya Proxima Polis Misyonuna da katılmıştır.

2 Aralık 2004'te yapılan Bosna-Hersek'teki ALTHEA AB/NATO hareketında yer

alan Türkiye bir taburla bu harekata katılmıştır. Harekat başarı ile devam etmektedir.

Türkiye'ye 1 Ocak 2006'da başlayan Bosna-Hersek AB Polis misyonuna (EUPM-II) da katılmıştır.

Türkiye, AB'nin 2007 de kararlaştırdığı Afganistan'daki sivil misyonuna da 4 polis memuru ile katılmıştır. Kosova'daki sivil misyon ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye ayrıca, NATO çerçevesindeki Afganistan Uluslararası Güvenlik ve Yardım Harekatında da yer almıştır. Türkiye'nin askeri personel sayısı 1100' dür.

Kosova'daki NATO KFOR harekatına da katılan Türkiye'nin mevcut askeri personel sayısı 723' dür.

Türkiye'nin uluslararası plandaki barış hareketlarına olan bu katkılarından sonra, özellikle Afrika ile ilgili katkıları hakkında da bilgi vermek istiyorum.

Türkiye geleneksel olarak BM'nin Afrika'daki tüm barış gücü operasyonlarının bütçelerine mütevazı da olsa katkılarda bulunmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin dünyanın çeşitli bölgelerindeki barış gücü operasyonlarına yaptığı katkılara paralel olarak Afrika'da da Somali barış gücü'ne büyükçe (300 personel) bir Türk birliğinin katılması ve bir Türk^ün (Orgeneral Çevik Bir) ilk kez bir BM barış gücünün komutanlığına getirilmesi önemli bir gelişme olmuştur. Bilindiği üzere Somali Osmanlı Devleti'nin Habeş Eyaletinde bir bölge idi. Somali halkı ile Türk halkı arasında yakın dostluk ilişkileri bulunmaktadır. Bu sebeplerle Türkiye'nin barış gücü içerisinde yer alması da arzu edilmiştir.

Somali’de kabileler arasındaki çatışmalar ülkeyi felakete sürüklemiş ve 1990 yıllarının başına gelindiğinde 300 000 insan yaşamını yitirmiş ve milyonlarca somalili komşu ülkelere sığınmıştır. Bu durum BM’in insani yardım amacı ile müdahale etmesi sonucunu doğurmuştur. İlk Somali BM Barış Gücü Harekatı (UNOSOM-I) 1992 yılı içerisinde yapılmıştır. Daha sonra, 1992 yılı Aralık ayı ile 1993 Mayıs ayını kapsayan dönemde BM-ABD ortak harekatı (UNITAF) biçiminde devam etmiştir. Mayıs 1993- Mart 1995 döneminde de BM harekatı olarak UNOSOM-II adı altında gerçekleştirilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, BM’nin Somali harekatının Türkiye açısından önemi , Türkiye’nin bir askeri birlikle bu harekate katılmasından ve UNOSOM-II harekatının bir Türk generalinin komutasında gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Orgeneral Bir, Şubat 1993- Ocak 1994 tarihleri arasında Somali’de görev yapmıştır.Orgeneral Bir Somali harekatı ile ilgili olarak yayınladığı kitabında Somali harekatının Türkiye’ye barış gücü harekatları konusunda büyük bir tecrübe kazandırdığını ifade etmektedir.

Öte yandan,Türkiye’nin hali hazırda katkıda bulunduğu Afrika’daki harekatlar hakkındaki bilgiler şöyledir.

31 Mart-13 Ekim 2005 tarihlerindeki EUPOL Kinshasa Polis Misyonuna Türkiye bir jandarma personeli ile katılmıştır.

12 Haziran-30 Kasım 2006 tarihleri arasındaki EUFOR RD CONGO (AB/BM)

Misyonuna Türkiye 1 adet C-130 uçağı ve 17 personel ile katkıda bulunmuştur.

Öte yandan Türkiye BM Sudan Misyonuna (UNMIS) 25 polis memuru ile katkıda bulunmaktadır. UNMIS’de görev yapan 4 Türk subayından birisi halihazırda UNAMID (African Union/United Nations Hybrid Operation in Darfur) kapsamında görev almıştır. Bilindiğı gibi, BM Güvenlik Konseyi 31 Temmuz 2007 tarihinde aldığı 1769 sayılı kararla Sudan’ın Darfur bölgesine Afrika Birliğı ile birlikte barış gücü konuşlandırma kararı almıştır.

Ayrıca, AB’nin bu yıl Çad ve Orta Afrika Cumhuriyetinde bir yıl süreli bir karekat icra etmesi öngörülmektedir.Harekat kapsamındaki temel görevler, Darfur’daki karışıklıklar nedeniyle sözügeçen ülkelere sığınan mülteciler ile BM pesoneli ve tesislerinin korunmasına katkıda bulunmak ve insani yardım akışını kolaylaştırmak olarak belirlenmiştir. Türkiye’nin AGSP’ye katılım şartlarının Nice Uygulama Belgesi çerçevesinde yer alan hükümlerin tam olarak uygulanacağıının garanti edilmesi halinde Türkiye harekata katkıda bulunabilecektir. Türkiye’nin AB’nin AGSP çerçevesinde katılacağı harekatlara yukarıda değinilen belge çerçevesinde katılmasının öngörülmesi halinde Türkiye bu harekata katılmayı ilke olarak olumlu biçimde değerlendirmektedir. AGSP ile ilgili sorunun ayrıntlarına burada girmenin gerekli olmadığını düşünüyorum.

Afrika’da güvenlik sorunları,bunların nedenleri, barış harekatları ve Türkiye’nin Afrika ile güvenlik alanındaki ilişkileri ve bu kıtadaki barış harekatlarına katkıları konusunda yukarıda değindiğim bilgileri verdikten sonra, şimdi de uluslararası

forumlarda güvenlik kavramının artık değişik bir açıdan ele alındığını ve güvenlik kavramının yeni bir tanımının yapıldığını belirterek bu konuda da bilgi vermek istiyorum.

Son zamanlarda , Güvenlik anlam itibariyle klasik tanımının ötesinde insan güvenliği olarak daha kapsamlı bir biçimde ele alınmaktadır. Güvenlik deyince ekonomik güvenlik, çevre güvenliği,sosyal güvenlik,kültürel güvenlik şeklinde de algılanmaktadır. Güvenlik kalkınmanın gereği olarak da ele alınmaktadır. Bunun için demokrasi, insan hakları genel anlamda güvenliği sağlayan temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

10 Aralık 1948 yılında kabul edilen BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 3. maddesinde şu ifadeye yer verilmiştir:

‘‘Everyone has the right to life, liberty and security of person ‘’(Herkesin yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı vardır.)

Bu madde 1789 Fransız İhtilali İnsan Hakları Bildirgesinden aynen alınmıştır. Bir başka deyimle, güvenlik her iki belgede de bir hak olarak değerlendirilmektedir.

Güvenlik kavramının bir insan hakkı olarak telakki edilmesi güvenliği demokrasi fikrine bağlamaktadır. Demokrasi ve insan hakları birbirlerine bağlı bulunmaktadır. Güvenliğin bir insan hakkı olduğu demokratik olmayan rejimler tarafından unutulmaktadır. Ekonomik kalkınma,siyasi istkrar,demokrasi ve insan hakları sonuç olarak toplumların gerçek anlamda güvenliğini sağlayabilecektir. Bu durum da uluslararası planda istikrarlı ve güvenliğe dayalı bir ortamın oluşmasına yardımcı olacaktır.

Tüm belirttiğimiz hususlar ışığında, Afrika'nın güvenlik sorunlarının askeri yöntemlerle çözümlenemeyeceğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Afrika ülkelerinde kötü yönetm,yolsuzluk ve baskılara dayalı totaliter rejimlerden uzaklaşarak demokrasi ve insan haklarına dayalı siyasal yaşamın ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi gerçek güvenliğin yaratılmasına yardımcı olacaktır.

Tüm bu düşüncelerden hareketle, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında her alanda ilişkilerin geliştirilmesinin özellikle önemli olduğunu ifade etmek istiyorum.